

LUND UNIVERSITY

Ideologi och musik i Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011

Lonnert, Lia

Published in:

Intersection and interplay Contributions to the cultural study of music in performance, education, and society

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lonnert, L. (2013). Ideologi och musik i Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. I P. Dyndahl (Red.), *Intersection and interplay Contributions to the cultural study of music in performance, education, and society* (s. 35-55). Malmö Academy of Music, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

KAPITEL 3

Ideologi och musik i *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*

LIA LONNERT

ENGLISH ABSTRACT

In this chapter, the author analyses a new Swedish curriculum for schools that was presented in 2011 and came into effect the same year. Basically the focus in the subject of music is on playing music, creating music, and listening to music. But key citations within the subject of music show a return to some ideas from the beginning of the 20th century regarding nationalism, a Nordic ethnocentric worldview and a tie to Christianity in a way that was abandoned in curricula at the end of the 20th century. Also a concept of a collective *cultural heritage* is presented in the subject of music. But since a collective cultural heritage is very difficult to define without making a canon it is required that the cultural heritage is defined locally between teachers and students. Music is also presented as a tool to the understanding of other cultures. The author presupposes that there is an ideological connection between education and the state's formation of the citizen, and that the concepts used in the curricula also are formed by ideology, the political and economical reality, as well as by contemporary debates. The focus in the chapter is on ideological issues such as the connection to the concept of the nation-state, the concept of culture, the canon of music, and who the Other is. Quotations from the curriculum are compared not only with other quotations but also with legal documents such as the Education Act and other laws. Comparisons are also made with older curricula. By comparing different quotations and different kinds of documents, it is indicated that there are contradictions within the curriculum from 2011 that counteract its official purpose.

2011 utkom *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Lgr 11, vilken trädde i kraft 1 juli 2011. Läroplanen är uppdelad i tre delar. De två första delarna är gemensamma för alla ämnen och beskriver skolans värdegrund och uppdrag samt utbildningens övergripande mål och riktlinjer. Den tredje delen är kursplaner för de olika ämnena.

Kursplanerna består av *syfte*, *centralt innehåll* samt *kunskapskrav*. Till kursplansdelen finns kommentarmaterial för de olika ämnena publicerat separat.

IDEOLOGI I LÄROPLANER

En läroplan är ett styrdokument som är bärare av idéer för utbildning. Dessa idéer skall ligga till grund för formandet av medborgare gällande värden, etik, estetik, kommunikation och annat som anses som grundläggande. I detta fall kan läroplanen ses som bärare av ideologi i den ursprungliga betydelsen (Bauman, 1999). Ideologin, vetenskapen om idéerna, är en del av upplysningstidens projekt och syftade till att endast de rätta idéerna, de önskvärda idéerna, skulle forma människans tankar. En läroplan är ett dokument där formandet av de önskvärda och de rätta idéerna sedda ur ett samhällsperspektiv skall forma den rätta och önskvärda medborgaren.

Att skriva en enhetlig läroplan är en närmast omöjlig uppgift. Den har många författare men den skall vara ett enhetligt dokument. Den skall följa riktlinjer för den ideologiska grund som den skall vara en del i. Den skall följa skollagen. Den är skriven i en tradition av läroplansdokument, som i många delar liknar varandra. Den skall användas praktiskt av lärare och elever i det dagliga arbetet. Eftersom läroplanen kan betraktas som ett ideologiskt dokument, och som tidsdokument, är det dock intressant att se vad de begrepp som den innehåller kan ha för innebörder. Begrepp börjar användas under en period, blir moderna, och är en del av den samtida debatten. Begreppens innehåll kan därför inte enbart reduceras till sin lexikala betydelse utan måste ses i ett samtidsperspektiv, vilka diskussioner som förs kring dessa begrepp, vilken betydelse de har i den samtida debatten och varför de är aktuella. I läroplanen, och i kommentarmaterialet, betonas att läroplanen som dokument skall ses som en helhet. Detta bör då även gälla begreppsanvändningen.

Läroplanen kan i detta kapitel betraktas som det som Lundgren (1981) beskriver som läroplanens första nivå. Denna nivå beaktar både det historiska perspektivet på läroplaner och läroplanens relation till den politiska och ekonomiska omvärlden. Utbildning kan betraktas som en del av statsapparaten och som en del i konstituerandet av staten. Läroplanen blir i detta sammanhang en del i styrandet av individen i ett samhällsperspektiv.

MUSIKÄMNET I LGR 11

Centralt för musikämnet i Lgr 11 är att eleven skall skapa musik, lyssna till musik och musicera. En skillnad från tidigare kursplan, Lpo 94, är att musikämnet nu anses ha ett eget värde som konstnärlig uttrycksform och kommunikationsform och inte skall betraktas som hjälpämne till andra ämnen (Skolverket, 1994; Skolverket, 2011b). Innehållet i ämnet musik i Lgr 11 visar framförallt på tre inriktningar: musik som upplevelse, musik som estetisk uttrycksform och musik som kommunikation. I Lgr 11:s formulering av musikämnets syfte betonas starkt att det är i samarbete med andra, och som kommunikationsmedel, som musiken

har en viktig funktion (Skolverket, 2011d). Det *centrala innehållet* i kursplansdelen beskrivs under rubrikerna *Musicerande och musikskapande*, *Musikens verktyg* och *Musikens sammanhang och funktioner*. Indelningen är även gjord i tre delar gällande årskurs 1-3, årskurs 4-6 samt årskurs 7-9.

Detta kapitel är byggt kring tre citat som i läroplanen skall visa på en progression. De tre citaten är hämtade från årskurs 1-3, årskurs 4-6 och årskurs 7-9 och återfinns i kursplanedelen i Lgr 11 under rubriken *Musikens sammanhang och funktioner*. I nyckelcitatet, som inleder de tre följande avsnitten, visas på ett relativt specificerat innehåll som utvecklas under årskurserna. I relation till dessa nyckelcitats görs jämförelser med andra ämnen gällande vissa centrala begrepp och jämförelser med äldre läroplaner. Därefter sätts fokus på centrala begrepp i dessa citat gällande relationen till nationalstaten, begreppet kulturer, förhållandet till traditionen och kanonbegreppet, samt vem den Andre är.

REFLEKTIONER KRING ETT NYCKELCITAT UR LGR 11, ÅRSKURS 1-3
Nyckelcitatet i årskurs 1-3 anknyter till elevens närmiljö. I beskrivningen av musik i läroplanen är detta det enda avsnittet där det finns ett specificerat innehåll i undervisningen.

Musik som knyter an till elevens vardagliga och högtidliga sammanhang, däribland nationalsången och några av de vanligaste psalmerna, samt inblickar i svensk och nordisk barnvisetradition. (Skolverket, 2011d, s. 101)

Frågan uppkommer om de exempel som ges kan symbolisera elevens vardagliga eller högtidliga sammanhang, eller både och. Båda dessa begrepp, vardaglig och högtidlig, kan kopplas till skolans värld. Det finns tillfällen när skolan kan ses som vardaglig under läsåret. Men det finns även tillfällen där skolans miljö kan ses som högtidlig, till exempel under terminsavslutningar, läsårsavslutningar, luciafirande, nationaldagsfirande och många fler tillfällen. Skall elevens vardagliga och högtidliga sammanhang utanför skolmiljön beaktas kan det vara svårt att finna en gemensam grund för eleverna.

Nationalsången kan ses som en symbol för landet Sverige även om den inte officiellt är antagen som Sveriges nationalsång (Du gamla, du fria, u å). Idén med nationalsång är att den skall vara enande för nationen och vara en symbol för nationen. Den har alltså en inåtriktad enande funktion och en utåtriktad symbolisk funktion. Den inåtriktade kan ses som relaterad till det obligatoriska inlärandet i skolan och som allsång (Nationalsång, u å). Nationalsånger är frekvent använda vid sportevenemang och kan här i sin utåtriktade funktion ses som symboler för nationen. Det symboliska värdet av nationers idrottsliga kamp med varandra kan även beaktas i detta.

Den andra punkten är att *de vanligaste psalmerna* är en del av det obligatoriska innehållet. I vissa andra ämnen: Geografi, Historia, Religionskunskap och Samhällskunskap återfinns formuleringen ”[n]ågra berättelser ur Bibeln och deras innebörd samt några av de

vanligaste psalmerna” (Skolverket, 2011d, s. 161; s. 174; s. 188; s. 201) under rubriken *Att leva i världen* som del i det centrala innehållet i årskurs 1-3. Dessa fyra ämnen är sammanlagda under rubriken SO, samhällsorienterade ämnen under årskurs 1-3 för att sedan behandlas som separata ämnen från och med årskurs 4.

Detta kan relateras till att Lgr 11 fastslår att ”[u]ndervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell” (Skolverket, 2011d, s. 7; formuleringen återfinns även i Skolverket, 1994, s. 3). Kyrkan är skild från staten sedan den 1 januari 2000 (Ahrén & Samuelsson, u.å.). Den 1 augusti 2010 trädde den nya skollagen i kraft genom Lag (2010-801) om införande av Skollagen (2010-800). I den nya skollagen skrivs i första kapitlet 6 § att ”[u]tbildningen vid en skolenhet eller förskoleenhet med offentlig huvudman ska vara icke-konfessionell” vilket gäller även för undervisning i fristående skolor (SFS 2010-800, 1 kap, 7§). Denna skärpning av skollagen gällande en icke-konfessionell undervisning förtydligas i skolverkets råd om tolkning av skollagen som juridiskt dokument. Skolverket förespråkar att inga konfessionella inslag, som bön, välsignelse eller trosbekännelse, skall ingå i till exempel skolavslutningar. Däremot kan psalmen ”Den blomstertid nu kommer” ingå eftersom den utgör ett traditionellt inslag och inte ett konfessionellt inslag på skolavslutningar (Skolverket 2012a; Skolverket 2012b). Skolverket blir här uttolkare av vad som är tradition till skillnad från vad som är religion.

Läroplanen föreskriver även att skolan skall förmedla grundläggande värden: ”I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande” (Skolverket, 2011d, s. 7; Skolverket, 1994, s. 3). Detta kan dock inte med självklarhet översättas till att behandla undervisningsinnehåll såsom berättelser ur Bibeln eller psalmer. Troligare är att skall detta undervisningsinnehåll kopplas till en utsaga som ”[m]edvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar” (Skolverket 2011d, s. 7; återfinns med annorlunda kommativering i Skolverket, 1994, s. 4). Den Svenska kyrkans särställning som statskyrka kan ses som en del av kulturarvet. Men även andra i läroplanen icke-specificerade uttryck ingår i kulturarvet och kristendomen ges här en särställning inte bara inom musikämnet. Här uppkommer en problematik: att vara medveten om den Svenska kyrkans roll i kulturarvet är inte densamma som att vara delaktig i Svenska kyrkan som gemensamt kulturarv. Betonas delaktigheten i kulturarvet betyder det att kunskapen om psalmer som undervisningsinnehåll i ämnena musik, samhällskunskap, historia, geografi och religionskunskap uttrycker en konfession. Det här beskrivna kulturarvet kan ses som att det vilar på en konfessionell grund och därigenom som lagstridigt emot skollagen.

Kanske kan det betraktas som oproblematiskt med psalmer. De psalmer som åsyftas i Lgr 11 är troligtvis sommarpsalmer som används vid skolavslutningar och julpsalmer som

används vid julavslutningar eller liknande. Men vid dessa tillfällen används även annan musik som är traditionell vilket inte regleras i styrdokument. Vare sig man ser skolans avslutningar och julfirande som vardagliga eller högtidliga sammanhang framkommer det att skolan här själv upprätthåller detta sammanhang. Skapandet av sammanhanget där psalmerna ingår görs av skolan själv i skolmiljö. Det är möjligt att det bland de vanligaste psalmerna även kan ingå andra vanliga men mer konfessionella psalmer som inte ingår i elevernas vardagliga och högtidliga sammanhang utanför skolan. Skolverket har endast ett förslag på psalm som är traditionell och inte konfessionell vilket framkommer som ett problem. Innebär det att endast psalmen "Den blomstertid nu kommer" kan betraktas främst som traditionell och inte konfessionell? Eller innebär det att när en konfessionell text sjungs så betraktas innehållet annorlunda än om en text läses?

Idén med *inblickar i svensk och nordisk barnvisetradition* kan ses som att den utgår från en bärande idé om att barnets värld skall utvecklas från kunskap om närområdet mot en vidare kunskap om världen. Denna idé om utveckling kan relateras till barnets vardag idag och kanske är den inte relevant på samma sätt som det möjligtvis har varit. Barn, vare sig de är födda i Sverige av föräldrar födda i Sverige, födda i Sverige av invandrade föräldrar, invandrade barn och så vidare, har ofta rest mycket. Det är inte ovanligt att de gjort många och relativt långa resor, vilket gör att den kunskap de har om världen genom egen erfarenhet är relativt stor även om de inte har släkt i andra länder. Elevernas kunskaper om musik är heller inte begränsade till svensk och nordisk tradition, och inte heller till texter på svenska eller nordiska språk eller till enbart barnvisetradition. Begreppet tradition kan även problematiseras gällande vilket tidsperspektiv det behandlar, som när den punkt infaller när en barnvisa tillhör en barnvisetradition. Kan det till exempel ses som kontextuellt betingat, att utlärandet i skolmiljö skapar traditionen, eller kan det ses som en tidsmässig aspekt, som när visan har lärts ut i minst två generationer? Vad ingår i begreppet barnvisa? Är det en sång som är skriven för barn eller en sång som har funktionen av barnvisa även om dess ursprung är ett annat? Frågan uppkommer också om en tradition behöver regleras i ett styrdokument, och vad begreppet tradition då kommer att innefatta. Ligger traditionen i styrdokumentets traderande av innehåll från läroplan till läroplan, eller i utövandet som regleras av styrdokumentet? I skrivningen i läroplanen framkommer inte vilka språk som barnvisorna skall sjungas på, det kan tolkas både som att det kan vara sånger som är översatta till svenska och sånger som sjungs på nordiska språk. Inblickar i nordisk barnvisetradition kan även tolkas som de traditioner som finns i de nordiska länderna men som inte är representerade i svensk tradition eller finns översatta till svenska.

Det specificerade innehållet bestående av nationalsång, psalmer, svensk och nordisk barnvisetradition kan återknytas till idén om stamsånger som uppkom under 1900-talets början och ingick i läroplanerna mellan åren 1943-1968 (Engström, 1979). De ursprungliga stamsångerna var 20 och bestod av svenska folkvisor, Sveriges nationalsång och andra

fosterländska sånger, nordiska nationalsånger, julsånger och sommar- och vandringssånger. I Läroplan för grundskolan 1969 ersattes stamsångerna av ett repertoarförslag, en förteckning på ca 140 sånger (Engström, 1979). Flera av de tidigare stamsångerna ingick i repertoaren, bland annat psalmer och nordiska nationalsånger. Dessa psalmer, liksom de nordiska nationalsångerna, kan betraktas som barnvisetradition eftersom de har ingått i undervisningen i skolan under en stor del av 1900-talet. Förutom de nordiska nationalsångerna ingick även andra nordiska sånger i stamsångsrepertoaren. Inslaget av nordiska sånger kan ses som uttryck för nordismen eller skandinavismen, men även för musik som hjälpämne för språkstudier, förutom att det kan finnas andra orsaker till att de ingår. Exempel på denna typ av repertoar kan vara att i *Weiners sångbok för skolan* utgiven 1950 finns Norges och Danmarks nationalsånger bland stamsångerna, samt nio sånger på nordiska språk som inte ingår i stamsångsrepertoaren (Weiner & Norrman, 1950). Sångboken utgavs i många upplagor mellan 1949 och 1963. I den repertoarförteckning som finns i Lgr 69 ingår nordiska nationalsånger och sånger på nordiska språk (Skolöverstyrelsen, 1969). I Lgr 80 nämns inte Norden specifikt i detta sammanhang (Skolöverstyrelsen, 1980).

Frågan som uppkommer är då vad den *svenska traditionen* består av. Den kommer att delvis vara generationsbunden, som till exempel sånger som man själv sjöng i skolan. Men den kan även bestå av sånger som man sjungit med sina barn och barnbarn, eller sånger man sjungit med sina föräldrar och far/morföräldrar eller andra ur dessa generationer. Denna tradition kan för den enskilde bestå av fem generationers lärande i skolmiljö. Men det går även att betrakta barnets vardagliga och högtidliga miljö som den musik som det möter utanför skolmiljön.

Innehållet beskrivet ovan i årskurs 1-3 kan relateras till en fördjupning som sker i årskurs 4-6:

Ljudets och musikens fysiska, tanke- och känslomässiga påverkan för människan i olika sammanhang. Hur musik används för påverkan och rekreation och i olika rituella sammanhang. (Skolverket, 2011d, s. 102)

Den första meningen i citatet visar på en medvetenhet om musikens påverkan, den andra meningen visar på förståelse för den instrumentella användningen av musikens påverkan. I *Kommentarmaterial till kursplanen i musik* förtydligas:

Eleverna ska nu få möta hur musik används för påverkan och rekreation i mer specifika sammanhang, till exempel vid bröllop, begravningar eller idrottsevenemang. (Skolverket, 2011b, s. 16)

Detta kan relateras till det ovan citerade utdraget om musik från årskurs 1-3 som knyter an till elevens vardagliga och högtidliga sammanhang. Här specificeras att musik används i riter, vilket relateras till kyrkans riter i form av bröllop och begravningar där musiken som ingår

ofta är psalmer vilket anknyter till undervisningsinnehållet i årskurs 1-3. En anknytning visas även genom exemplet idrottsevenemang där nationalsånger är ett ofta förekommande inslag. Det tycks som om eleverna i årskurs 4-6 skall ges verktyg för att kunna analysera undervisningsinnehållet i årskurs 1-3. Världen utanför filtrerad genom skolan skall granskas men skolans egna innehåll som bärare av påverkan tycks inte granskas. Ett exempel kan vara att om psalmen ”Den blomstertid nu kommer” är en del av elevens vardagliga och högtidliga sammanhang så gäller detta främst i skolans regi eftersom den traditionellt används på skolavslutningar.

Musikämnet kan i Lgr 11, i årskurs 1-3, ses som en instrumentell bärare av ideologisk grund genom det specificerade innehållet. I musikämnet skall barnen genom nationalsången tillägna sig symbolen för den enande nationen, genom psalmer tillägna sig erfarenhet av den kristna traditionen, och genom den svenska och nordiska barnvisetraditionen kunskaper om närområdet. Idén med detta är troligtvis att ge dem en stabil kunskap om det närliggande för att de senare skall kunna tillägna sig kunskap om det främmande. Men det är även ett medvetet skapande av vad denna kunskap om det närliggande, och vad kunskap om det främmande, består av. Möjligtvis kan musikämnet här stödja andra ämnen som religionskunskap eller svenska, i vilket det ingår kännedom om andra nordiska språk, vilket tydligare uttrycks i äldre läroplaner. Men i Lgr 11 framhävs att musikämnet inte skall vara ett stödämne för andra ämnen utan ha ett egenvärde.

REFLEKTIONER KRING ETT NYCKELCITAT UR LGR 11, ÅRSKURS 4-6

I nyckelcitatet till musiken till årskurs 4-6 vidgas världen till att omfatta mer än närområdet, och en uppdelning av musik i tre delar görs:

Konstmusik, folkmusik och populärmusik från olika kulturer och deras musikaliska karaktärsdrag. (Skolverket, 2011d, s. 102)

Nationalencyklopedin kan ses som en referenspunkt för akademisk begreppsanvändning, och kan ses som relevant för definitionen av begrepp inom ett styrdokument som en läroplan. Ling beskriver i Nationalencyklopedin att tredelningen kan ses som ”en västerländsk musiktriangel, således bestående av konstmusik-populärmusik-folkmusik” (Ling, u å, b). Denna uppdelning i tre delar kan då ses som en etablerad tradition och inte skapad för läroplanen. Ling menar även att värdehierarkin mellan de olika genrerna idag inte har samma betydelse som tidigare, då konstmusik var en kvalitetsbeteckning. I artikeln *folkmusik* visar Ling även på det problematiska att avgränsa folkmusikens stilistiska drag och på att genredefinitionerna är flytande (Ling, u å, a). Han påpekar att begreppet folkmusik ofta används för att beteckna utomeuropeisk musik, även sådan som skulle kunna betecknas som konstmusik. Även Björnberg påpekar att gränserna är flytande mellan de tre beteckningarna i sin artikel om *populärmusik* i Nationalencyklopedin (Björnberg, u å). Det är möjligt att det är begreppet

kulturer kopplat till *musikaliska karaktärsdrag* som skall definieras i denna tredelning där det finns en oerhörd bredd och otydliga gränsdragningar. Begreppet *musikaliska karaktärsdrag* är inte heller ett enkelt definierat begrepp.

Begreppet *kulturer* blir här centralt i förhållande till indelningen. Om man ser tredelningen som en del i en västerländsk kulturpraxis så byggs perspektivet med att först bygga en närhet med det svenska och nordiska i årskurs 1-3 och därefter en europeiskt centrerad världsbild i årskurs 4-6. Användandet av begreppet kulturer i anknytning till en västerländsk musiksyn pekar på en etnocentrisk världsbild. I *Kommentarmaterial till kursplanen i musik* visas att begreppet kulturer kan ha ett samband med skrivningen i ett annat stycke gällande användningen av musik i rituella sammanhang (Skolverket, 2011b, s. 17). Det påpekas att musiken som används i rituella sammanhang är känd för många inom samma kultur. De specificerade exemplen gällande rituell musik är musik vid bröllop, begravningar och idrotts-evenemang. Här visas på två exempel som har religiös anknytning och ett som är kopplat till stats- eller landsindelningen.

Den kortfattade formuleringen i läroplanen gör att tolkningen av vad begreppen betyder är svår. Betraktar man till exempel utomeuropeisk konstmusik som konstmusik eller innefattas endast den västerländska konstmusiktraditionen? Vad innefattar folkmusikbegreppet? Vilken kulturell bredd betraktas i beteckningen populärmusik? Är det till exempel möjligt att tänka sig konstmusik utan ett historiskt perspektiv i detta sammanhang? Det är knappast troligt att musikämnet endast skall behandla samtida musik även om samtida musik nämns specifikt i kommentarmaterialet som musik som elever inte kommer lätt i kontakt med från media (Skolverket, 2011b, s. 10). Tredelningen gör det även svårt att genreindela musik som inte med lätthet kan sorteras in under rubrikerna konstmusik, folkmusik och populärmusik.

I olika ämnen i läroplanen används begreppet kulturer på olika sätt. I de naturorienterande ämnena Biologi, Fysik och Kemi ingår i årskurs 1-3: ”Berättelser om äldre tiders naturvetenskap och om olika kulturers strävan att förstå och förklara fenomen i naturen” (Skolverket, 2011d, s. 113; s. 129; s. 146). I årskurs 4-6: ”Olika kulturers beskrivningar och förklaringar av naturen i skönlitteratur, myter och konst och äldre tiders naturvetenskap” (Skolverket, 2011d, s. 114; s. 129; s. 147). I dessa utsagor likställs det kulturella perspektivet och det historiska perspektivet. I årskurs 1-3 handlar det om berättande om dessa perspektiv. I årskurs 4-6 pekar användningen av kulturbegreppet på konstnärliga uttryck samt ett historiskt perspektiv. Det är möjligt att kulturbegreppet som det används i de naturorienterade ämnena syftar på att det finns en icke-vetenskaplig bild av världen. Ett annat stycke i dessa ämnen pekar på ”historiska och samtida upptäckter” där begreppet upptäckter indicerar att det finns en sann naturvetenskaplig världsbild. I ämnet Matematik inleds avsnittet med: ”Matematiken har en flertusenårig historia med bidrag från många kulturer” (Skolverket, 2011d, s. 62). I kursplanen för årskurs 1-3 ingår ”[s]ymboler för tal och symbolernas utveckling i några olika kulturer genom historien” (Skolverket, 2011d, s. 63). Här pekar användningen av kultur-

begreppet i riktning mot en sann vetenskaplig bild till vilken även andra kulturer har bidragit. Exempelen från kommentarmaterialet i matematik visar på kulturbegreppet som kopplat till det som betraktas som högkulturer i historiskt perspektiv som den babyloniska kulturen och mayakulturen (Skolverket, 2011a, s. 13). Ämnet Matematik har i läroplanen generellt sett ett mer specificerat innehåll än övriga ämnen och det saknar i hög grad det kontextuella innehållet i form av historiskt och kulturellt perspektiv vilket de övriga naturorienterade ämnena innefattar. Möjligtvis är detta ett uttryck för matematiken som symbol för den sanna a priori-kunskapen.

Begreppet *olika kulturer* ingår frekvent i musikämnet, i läroplanen ingår även begreppet *kulturell mångfald*. Begreppet olika kulturer visar möjligen på ett globalt synsätt och mångfaldsbegreppet visar på vad som finns inom Sverige som land. I frågor om värdegrund och skolans uppdrag visas på att eleven skall ha förståelse för den kulturella mångfalden:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Skolverket, 2011d, s. 7; återfinns även med annorlunda kommativering i Skolverket, 1994, s. 3f)

I Lgr 80 beskrivs en motsvarighet till detta mål genom att eleven genom musiken skall ”lära känna bl a invandrarländernas olika kulturtraditioner” (Skolöverstyrelsen, 1980, s. 108). Begreppet länder används i Lgr 62 på motsvarande sätt som begreppet kulturer: ”Sånger och folkvisor från olika länder” (Kungl. Skolöverstyrelsen, 1962, s. 296).

I årskurs 7-9 kan följande citat även belysa hur eleven skall fördjupa sin kunskap om musikens påverkan och medvetna instrumentella påverkan samt förhållandet till begreppet kulturer:

Ljudets och musikens fysiska, tanke- och känslomässiga påverkan på människan. Musikens funktion för att markera identitet och grupptillhörighet i olika kulturer, med fokus på etnicitet och kön. (Skolverket, 2011d, s. 103)

Flera olika begrepp och delmoment ingår i den senare meningen. Dels återkommer begreppet kulturer, här med fokus på begreppen *etnicitet* och *kön*. Det står att eleven skall beakta musikens funktion för att *markera identitet* med fokus på etnicitet och kön samt musikens funktion för att *markera grupptillhörighet* med fokus på etnicitet och kön. Begreppet kulturer reduceras här till att främst gälla två områden vilket reducerar möjligheterna till en vidare definition. I kommentarmaterialet läggs ett tredje område till, *religiös tillhörighet* (Skolverket, 2011b, s. 16).

REFLEKTIONER KRING ETT NYCKELCITAT UR LGR 11, ÅRSKURS 7-9

I nyckelcitatet i årskurs 7-9 fogas en historisk dimension till den tredelade uppdelningen inom musik, samt en fördjupning gällande verk och upphovspersoner:

Konstmusik, folkmusik och populärmusik från olika epoker. Framväxten av olika genrer samt betydelsefulla tonsättare, låtskrivare och musikaliska verk. (Skolverket, 2011d, s. 103)

Här, liksom i nyckelcitatet från årskurs 4-6, är det möjligt att de kortfattade formuleringarna gör att begreppsanvändningen blir problematisk. Vissa begrepp är tydligare anknutna till viss indelning av musik. Begreppet epok är starkare knutet till konstmusik än till populärmusik till exempel. Utsagan ”framväxten av olika genrer” är starkt knutet till populärmusiken. Det går dock att se begreppet epok som den tidsmässiga aspekten och genre möjligtvis som det som är benämnt som *musikaliska karaktärsdrag* i årskurs 4-6. Här nämns dock inte den karaktärs-mässiga aspekten kopplad till kulturbegreppet i det centrala innehållet. Däremot beskrivs i kunskapskraven för årskurs 6 att eleven skall kunna ”urskilja och ge exempel på musikaliska karaktärsdrag från olika genrer och kulturer” (Skolverket, 2011d, s. 103; s. 104) och i kunskapskraven för årskurs 9 att eleven skall kunna ”urskilja och jämföra musikaliska karaktärsdrag från olika genrer, epoker och kulturer” (Skolverket, 2011d, s. 105; s. 106). Kulturbegreppet följer här med till kunskapskraven i årskurs 9 utan att vara specificerat i det centrala innehållet.

Eftersom det historiska perspektivet återfinns först i årskurs 7-9 uppkommer viss problematik. Till exempel om det är möjligt att undervisa i konstmusik utan att beakta den historiska aspekten i årskurs 4-6. Tredelningen blir problematisk i samtidsperspektiv eftersom de tre delarna i viss mån flyter samman musikaliskt. Men även andra aspekter måste beaktas i detta, till exempel definition av genre genom kontext. Det är möjligt att till exempel betrakta den historiska indelningen i konstmusik och populärmusik med utgångspunkt i vem som lyssnade och spelade musiken. Det är även möjligt att betrakta musiken som bärare av vissa specifika musikaliska karaktärsdrag. Kulturbegreppet kan betraktas som geografiskt eller som etniskt. Även andra definitioner av kulturbegreppet är möjliga som till exempel sociokulturella ramar, ekonomiska ramar eller ramar gällande ålder och generation.

Ett betonat ord i utsagan är *betydelsefull* som skall visa på specifika tonsättare av konstmusikverk, och låtskrivare av populärmusikverk och folkmusikverk. Det är här intressant att både skaparen av verket och verket ses som betydelsefulla utan hierarkisk indelning. Här, liksom i fråga om läroplanen som bärare av ideologi, går det att skönja upplysningstidens projekt. Konstnären blir sedd som skapare av ett unikt verk, och nya begrepp som upphovsrätten och patentet uppkommer. Kunskapen blir i och med upplysningstiden sedd som en privat egendom och en tonsättare en skapare av ett unikt verk. Ett begrepp som verkshöjd blir relevant. Den komplexa relationen mellan verk och kompositörer kan i ett historiskt och

samtida perspektiv sättas emot upphovsrätten som idé, som när ett verk kan ses som unikt och när det slutar det vara unikt. Det är dock möjligt att skönja en praktisk tolkning av fokus på betydelsefulla tonsättare och låtskrivare eftersom skriftliga prov troligtvis är en del av bedömningsunderlaget i musikämnet och biografiskt innehåll i detta fall är relativt enkelt att bedöma.

Begreppet betydelsefull används inom ämnena Svenska och Musik för att beskriva innehåll. I Svenska åk 7-9 beskrivs gällande kunskap om litteratur att både verken och upphovspersonen är viktiga, samt att begreppet betydelsefull används: "Några skönlitterärt betydelsefulla ungdoms- och vuxenboks-författare från Sverige, Norden och övriga världen och deras verk, samt de historiska och kulturella sammanhang som verken har tillkommit i" (Skolverket, 2011d, s. 226). I Svenska som andraspråk årskurs 7-9 är det något annorlunda formulerat: här betonas inte att kunskap om världen utgår från det nära till att senare vidgas till det mer perifera. Inte heller formuleras att det gäller både ungdoms- och vuxenboks-författare: "Några skönlitterärt betydelsefulla författare och deras verk samt de historiska och kulturella sammanhang som verken har tillkommit i" (Skolverket, 2011d, s. 243). Frågan är vad de olika uttrycken betyder i sammanhanget. Är det meningen att det gemensamma kulturarvet från närhet till periferi inte skall betonas för dem som har svenska som andraspråk? Betoningen på både ungdoms- och vuxenboks-författare och deras verk kan även den ses från tanken på utveckling från barn till vuxen, något som inte heller betonas gällande svenska som andraspråk.

I de andra ämnen i Lgr 11 som ordet *betydelsefull* används, Religion (Skolverket, 2011d, s. 187), Historia (s. 173), Samhällskunskap (s. 120) och Geografi (s. 160) görs det i betydelsen *betydelsefull för eleven*. Detta förutsätter att inom andra områden utgår vad som är betydelsefullt från eleven, men att det inom kulturella uttryck finns en utgångspunkt som är fast. Påvisandet av att det finns vissa författare, tonsättare och låtskrivare som är betydelsefulla tyder på att det är en litterär och musikalisk kanon som diskuteras. I *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska* förtydligas att det inte är en kanon som eftersträvas, vare sig som litterär kanon eller författarkanon (Skolverket, 2011c). Det betonas att läraren tillsammans med eleverna skall avgöra urvalet. I *Kommentarmaterial till kursplanen i musik* påpekas att begreppet betydelsefull är centralt, men att vad som är betydelsefullt kan ses som kontextuellt. Det påvisas att det är problematiskt att förtydliga begreppet. Om begreppen skall ses som kontextuellt betingade, och leda till att eleverna kan bli delaktiga i samhällets kulturliv och traditioner och genom musikämnet skapa gemensamma referensramar, kan en problematik uppkomma eftersom besluten om vad som är betydelsefullt fattas lokalt mellan elever och lärare. Målet är att eleven skall ha kunskap som är kulturellt gemensam, men det påpekas att innehållet i denna kulturgemenskap är problematiskt att definiera.

Grundidén tycks vara att efter att ha tillägnat sig kunskapen om närområdet som beskrivits ovan för årskurs 1-3, så kan eleven först vidga sitt kunnande till omvärlden och därefter

vidga sitt kunnande till ett historiskt djup. Dessa tre nyckelcitat pekar på en idémässig kontinuitet. I *Kommentarmaterial till kursplanen i musik* förtydligas detta genom att "[p]rogressionen inom området ligger i att innehållet i de yngre årskurserna i stor utsträckning utgår från elevernas egna referensramar. Allt eftersom vidgas referensramarna till att spänna över musik från olika kulturer, epoker och genrer" (Skolverket, 2011b, s. 18). Frågan är om denna idé kan uppfyllas genom läroplanen. Kan barnen under de tidiga åren ses som en musikalisk tabula rasa, där man utgår från Sverige, Norden och Svenska kyrkan som grund för den fortsatta utvecklingen? Kan de under de senare åren förstå ett komplext historiskt förlopp först utifrån samtidsperspektiv för att senare kunna fördjupa till en historisk och upphovsmanscentrerad världsbild baserat på ett europeiskt ideal? Utgångspunkten för denna idé är grundad på komplexa och inte helt lättdefinierade begrepp som kulturer och etnicitet. Den är även grundad på en tredelning av musikbegreppet i konstmusik, folkmusik och populärmusik där indelningen i sig är problematisk.

NATIONALSTATEN

Begreppet nationalstat kan innefatta idéer om etnisk tillhörighet eller kulturell tillhörighet. I konceptet med en nationalstat ingår symboler och riter, till exempel flaggor och nationalsånger, som en samlande funktion. I Sverige finns även kungahuset som symbol och kopplat till rituella handlingar, men även ingående i konstitution och lag (SFS 1810:0926). I successionsordningen fastslås dessutom att Sveriges statsöverhuvud skall tillhöra den rena evangeliska läran även om det i övrigt råder religionsfrihet i Sverige. Nationaldagen infördes 1983 och blev helgdag 2005 (Regeringens proposition 2004/05:23; SFS 1989:253). Propositionens motivering att göra nationaldagen till helgdag visar på ett vagt sätt att förhålla sig till hur en nationell identitet skapas genom ett lagförslag: "Det svenska språket, den svenska historien, det svenska kulturarvet och det svenska samhällssystemet utgör stora delar av den nationella identiteten som i en tid med ökad internationalisering förefaller bli mer och mer betydelsefull". I och med valet av orden *förefaller bli* visas på en omedvetenhet om hur ett styrande dokument fungerar eller vad detta beslut är ämnat att ha för funktion. Det kan även vara en medvetet vag formulering för att inte tydligt påvisa nationalistiska tendenser i lagstiftningen.

Nationalsången kan idag uppfattas som lätt löjeväckande med sitt uttryck för nationalromantik och nordism och troligtvis är detta en av orsakerna att den inte fått ställning som officiell nationalsång.

Du gamla, Du fria, Du fjällhöga nord
 Du tysta, Du glädjerika sköna!
 Jag hälsar Dig, vänaste land uppå jord,
 Din sol, Din himmel, Dina ängder gröna.
 Din sol, Din himmel, Dina ängder gröna.

Du tronar på minnen från fornstora dar,
då ärat Ditt namn flög över jorden.
Jag vet att Du är och Du blir vad Du var.
Ja, jag vill leva jag vill dö i Norden.
Ja, jag vill leva jag vill dö i Norden.

Inlärnigen av Sveriges nationalsång är främst kopplad till skolmiljö. Utanför skolmiljön används den ofta som symbol för Sverige i idrottssammanhang och till Sveriges nationaldag 6 juni. Både nationaldagen och nationalsången har relativt svag förankring i Sverige jämfört med många andra länder.

2009 beslutades om en språklag vilken fastslår svenskan som huvudspråk i Sverige (SFS 2009:600). Dessa förändringar i lagstiftningen gällande språk och nationaldag tyder på att en förstärkning av nationalstaten sker under 2000-talet. Det specificerade innehållet i läroplanen gällande undervisningsinnehåll pekar i samma riktning. I linje med dessa förändringar är det möjligt att Sverige kommer att få en officiell nationalsång även om flera tidigare motioner har fått avslag (aktuella motioner är Motion 2011/12:K324; Motion 2011/12:K371 samt Motion 2012/13:K332). I detta kan skönjas att de rituella inslagen i skapandet av den nationella identiteten förstärks genom lagstiftning. Det kan förstås med Žižeks (1989/2011) utsaga att riten inte är ett uttryck för ideologin, den är en del i konstituerandet av ideologin. Han påvisar även att när de yttre styrmedlen över nationsgränserna, som politiska och ekonomiska organisationer, blir starka så motverkas detta med en inre stabilisering av nationella värden. Även Eriksens (1993/2002) idé att nationalismens mål är en enhet mellan stat och kultur och att när staten skall garantera den kulturella identiteten måste den fastslås legalt, kan vara relevant för förståelsen av lagstiftningen.

Žižek (1989/2011) menar att nationalstaten inte är ett enkelt begrepp idag utan att den attackeras från två håll. I Europa har å ena sidan flera tidigare statsbildningar fallit sönder i mindre "etniska gemenskaper" som bildar stater eller kan bilda stater, å andra sidan finns övergripande strukturer som multinationellt kapital, maffia och politiska strukturer som till exempel Europeiska Unionen, vilka gör att statsstaternas självständighet ifrågasätts. Žižek anser att dessa punkter kan balansera varandra: när universalismen blir för stark kan detta balanseras med en känsla för etniska rötter och läget stabiliseras. Dock har nationalstaten som politisk och etnisk enhet idag inte samma möjligheter som under 1800-talet eftersom strukturerna är annorlunda. Bauman (1999) anser att alla typer av makt, kultur, kunskap, och politik måste förstås ur ett globalt perspektiv. Dagens kommunikationsätt är inte bundna till det personliga ansikte-mot-ansikte-mötet, och de är inte geografiskt bundna på samma sätt som de tidigare varit.

BEGREPPET KULTURER

Begreppet *kulturer* kan definieras på många sätt och är svårt att förstå i en kontext där det inte definieras, såsom i läroplanen. Viss vägledning kan fås genom äldre läroplaner där begreppetländer används, ibland parallellt med begreppet kulturer. Det kan där ofta vara baserat på en geografisk indelning av kulturbegreppet. En annan vägledning inom musikområdet är användningen av begreppet *olika kulturers folkmusik* vilket även det kan anknyta till en geografisk indelning i ett historiskt perspektiv, där folkmusik ofta beskrivs med landstermer, till exempel rysk folkmusik och svensk folkmusik. Det kan dock vara problematiskt att idag definiera musik utifrån ett nationalstatsperspektiv, eftersom den politiska verkligheten idag har ett komplext förhållande till idén om nationalstaten som enhet. Det är möjligt att begreppet *folkmusik från olika länder* därför ersatts med begreppet *folkmusik från olika kulturer* i senare läroplaner.

Det är även problematiskt att avgränsa till exempel folkmusik i ett historiskt, och musik-historiskt, perspektiv. Den etablerade tredelningen kan inte ge en relevant bild av hur musik fungerar kontextuellt, och vad den har för funktion.

I dag är det mycket vanligt att olika musikformer och musikstilar korsas och transformeras, något som närmast kan betraktas som ett karaktärsdrag i vår samtidskultur. I ett mångkulturellt samhälle förstärks den tendensen. Att utveckla förståelse för olika musikkulturer innebär att utveckla en förståelse för den här utvecklingen. Förståelsen för olika musikkulturer berikar mötena med andra människor och öppnar upp för att kunna delta i fler musikaliska sammanhang. (Skolverket, 2011b, s. 10)

Detta stycke från *Kommentarmaterialet i musik* öppnar för flera möjliga tolkningar. Dels är musiken bärande för förståelse och ett ideologiskt redskap för skapandet av förståelse, tvärt emot hur det beskrivs i kommentarmaterialet tidigare att musiken har ett egenvärde. Användningen av begreppet mångkulturellt visar möjligtvis på en etnisk förståelse av begreppet kultur, och musiken beskrivs som en nyckel för förståelse. Stycket ur kommentarmaterialet visar även på ett ideologiskt förhållande till musikhistoria, där de otydliga och flytande gränserna mellan musikformer och musikstilar ses som typiska för samtiden och inte som en kontinuerlig historisk process.

En annan vägledning till begreppsdefinitionen är likställandet av kulturbegreppet med historiebegreppet inom de naturorienterande ämnena. Dels visas på att det finns en sann bild av världen och fiktiva bilder av världen, samt att begreppen kultur och historia i kombination med varandra kan visa på dessa fiktiva bilder. Kanske blir det tydligare i framställningen av det som föreges vara den sanna bilden, som det framställs i ämnet Matematik, där det inte tas för givet utan måste skrivas in att även andra (hög)kulturer kan bidra till en sann historisk utveckling. Detta visar implicit att det är den västerländska kulturen som är jämförelsen. Det finns även en tydlig skiljelinje i de naturorienterande ämnena att begreppet olika kulturer separeras från begreppet äldre tider, vilket tycks mena att de olika kulturerna är samtida

medan de äldre tiderna syftar på västerländsk historia. En parallell kan dras till Lévi-Strauss (1952/1999) analys att en uppdelning, förutom den egna samtida, ofta görs i tre typer av kulturer: de samtida på annan plats, den egna förflutna och de förflutna på annan plats. Det problematiska uppkommer när jämförelser dessa kulturer emellan sker. Lévi-Strauss menar att bara för att vissa aspekter kan likna varandra behöver dessa kulturer inte vara likartade i sin utvecklingspotential, eller vara meningsfulla att jämföra. Skrivningen i läroplanen där begreppen *äldre tider* och *olika kulturer* förekommer tycks visa i denna riktning. I sig är det naturligtvis nödvändigt att i skolvärlden behandla idéer från både historisk kontext och från global kontext, men det förefaller inte nödvändigt att kulturbegreppet skall användas för att påvisa att detta innehåll skall behandlas. Frågan är om en formulering utan att nämna begreppet kulturer i detta sammanhang skulle innebära att endast västerländsk tradition och historia har bidragit till kunskapsutveckling eller kunskapens återvändsgränder. I musikämnets uppdelning i citaten ovan finns beskrivet att eleven i årskurs 4-6 först lär sig om konstmusik, folkmusik, och populärmusik från olika kulturer för att senare fördjupa till olika epoker under årskurs 7-9. Detta visar att det inom musikämnet även finns en uppdelning i en samtida kulturaspekt och en historisk aspekt på musik.

I det antropologiska kulturbegreppet innebär kultur ”materiella ting, beteendemönster, och tänkande” (Ek, u.å.). Det visar inte enbart på *en* kultur utan innefattar även delkulturer och subkulturer och visar på en process i förändring och inte ett statiskt tillstånd. Det framkommer inte om begreppet kulturer i läroplanen visar på om det till exempel är geografiskt anknutet, knutet till sociala grupper, etnicitet, språkligt definierat eller något helt annat. Det beskrivs dock i läroplanen att begreppet kulturer i årskurs 7-9 skall relateras till begreppet etnicitet. Giddens (1997) beskriver att etnicitet är det som genom praxis och värderingar skiljer en grupp från andra, och att detta bestäms av både den inre betraktelsen inom gruppen och hur den betraktas utifrån. Han menar att de vanligaste bestämningarna är språk, historia, religion, klädsel och ursprung eller synen på sitt ursprung (s. 249). Begreppet etnicitet har här en nära relation med den definition av begreppet kultur som omfattar materiella ting, tänkande och beteendemönster. Giddens menar även att användningen av begreppet ras har beröringspunkter med begreppet etnicitet. Här kan då ses en flytande skala mellan begreppen ras, etnicitet och kultur ur ett historiskt perspektiv och ur ett samtidsperspektiv.

Eriksen (1993/2002) menar att ”vi är uppfostrade att tänka på kultur som ett *ting* som tillhör ett *folk*, som har fysiska gränser och tillhör det *förflutna*” (s. 17). Kulturer, menar han, är processer och föränderliga och att låsa dessa i definierade ramar är problematiskt. Han påpekar att man måste vara vaksam för de ideologier som gör politik av kulturella gemenskaper, och menar att den ”etniska” gemenskapen inte är mer naturlig än andra typer än gemenskaper. Eriksen menar att det som beskrivs som etniska konflikter, eller motsättningar, kan även kan tolkas utifrån andra förklaringsmodeller, men påvisar att etniska förklaringar är ofta vanligt förekommande idag.

Det finns två betydelser av begreppet kulturell mångfald utifrån två traditioner (Lundberg, Malm & Ronström, 2000). Den liberala tanketraditionen visar på *individens* valmöjligheter ur en mångfald av olika kulturella uttryck. Den andra användningen är utifrån det antropologiska kulturbegreppet som visar på *gruppers* kulturer. Det senare begreppet kan visa på olika typer av grupper men används ofta som begrepp för etniska grupper. Lundberg, Malm och Ronström menar att dessa två tanketraditioner, och tolkningar av begreppet, ofta sammanblandas. Fokuset på kulturer, i form av avgränsade grupper, kan vara problematiskt i den mån det tvingar in individen i ett val att behöva tillhöra *en* kultur. En problematik i läroplanen kan vara att kulturbegreppet både syftar på individen och gruppen som enhet. Problematiken kan anknytas till det som Lundgren (1981) kallar den *rationella läroplanen* där individen är central för att möta den heterogena verkligheten. Men denna grund där individen står i fokus möter den politiska analysen av världen idag där indelningen i kulturer, ofta utgående från etnicitet, är central.

TRADITION, KANON ELLER NÅGOT ANNAT?

Tendensen i läroplanerna under 1900-talet visar på en utgångspunkt från en snäv kanon, som stamsångerna, till en vidare, som de rekommenderade sångerna i Lgr 69, till en läroplan utan kanon. Skrivningen gällande utbildningsinnehållet i Lgr 11 årskurs 1-3 visar på en återgång till idén om stamsånger vilken fasades ut från 1969 års läroplan för att försvinna i Lgr 80.

Lgr 11 har en tendens till kanon även om det i viss mån hävdas att det inte är intentionen. I läroplanen betonas att det inte skall skapas en kanon utan det skall definieras lokalt och problematiseras kontextuellt vad som är betydelsefullt. Men å andra sidan skall musikämnet visa på en tradition, medvetenhet om ett kulturarv och en idé om att det finns en gemensam kultur som eleven skall kunna tillägna sig i skolmiljö. Men om denna gemensamma kulturgrund inte kan definieras kan det finnas svårigheter att förankra den lokalt. Här ger läroplanen ett dubbelt budskap: dels att det finns ett gemensamt kulturarv som skall läras ut till eleven och i vissa fall med specificerat innehåll, dels att detta kulturarv skall definieras mellan lärare och elev. Kanske blir innehåll i det gemensamma kulturarvet värderat utifrån skolans egen tradition. I detta fall möjligtvis gällande det innehåll som traderats i kursplaner under 1900-talet eftersom Lgr 11 visar på en återgång till nordismen, kristendomen och nationalstaten som idé och kulturarv, vilket fasats ut under läroplaner under det sena 1900-talet.

I läroplanen framkommer att det är problematiskt att använda ett odefinierat kulturarv som gemensam grund. Frågan uppkommer vilken tradition som skall regleras i en läroplan, om det är skolans eget upprätthållande av sin egen tradition som är det egna gemensamma kulturarvet. Vad är då alternativet till en kanon?

VEM ÄR DEN ANDRE?

Skrivningen med *förståelse för andra kulturer* visar på att det finns en skillnad och att det är denna skillnad som skall betonas. Likheterna inom det som är *vårt kulturarv* påvisas genom skillnaden gentemot de andra kulturerna. Enligt läroplanen skall etiken byggas på kristen grund och på västerländsk humanism. Dessa kan dock inte uppvisa något enhetligt tänkande, exempelvis i ett av de i läroplanen grundläggande begreppen ”människolivets okränkbarhet” (Skolverket, 2011d, s. 7) finns det många olika perspektiv inom både kristen etik och västerländsk humanism exempelvis gällande eutanasi och abort. Och vad är då den Andres etik, är det inte möjligt att se etik ur ett globalt perspektiv? Är det inte möjligt att det finns relevanta etiska värden att hämta ur andra religioner eller världsåskådningar även för västerlandets vidkommande?

Hur långt skall vår förståelse nå? Vad är meningen med vår förståelse? Kan man i denna skrivning läsa in de religioner och världsåskådningar som inte ingår i kristendom och västerländsk humanism, och representationen i vårt land av de som tillhör dessa? Är det till exempel för det muslimska barnet i den svenska skolan som vår förståelse skall riktas? Är det detta enskilda barn som visar på att det är en skillnad? Skall inom musikämnet detta barn definieras musikaliskt genom sin, eller möjligtvis sina föräldrars, folkmusik som tradition och identitetsbärare, så att vi kan förstå det? Hur skall detta barn se det gemensamma kulturarvet genom delaktighet om det redan från början är definierat som skillnad?

Kan det vara så att det är genom skillnader vi uppfattar världen som Derrida framställer det (Dyndahl, 2008), och att vi måste definiera skillnaden? Om vi inte har andra kulturer att relatera till, så har vi ingen egen kultur att definiera. Motsättningen mellan normen och den Andre som polära begrepp visar på en relation som kan åskådliggöras. Derrida (2001) visar på att uppdelningen i polära begrepp på en hög abstraktionsnivå är en konstruktion som både är nödvändig och omöjlig att acceptera. Nödvändig för förståelse av världen men omöjlig som konstruktion eftersom uppdelningen har inneboende motsättningar som oftast inte ifrågasätts, vilket han anser är nödvändigt. Dyndahl (2008) beskriver att Derridas syn på binära motsättningar är att de är godtyckliga och kulturellt betingade, och att de ofta står i ett maktförhållande till varandra där den ena polen kan ses som överlägsen den andra. Spivak (1988) menar att det finns ett problem med att definiera den Andre genom att den som definierar gör det utifrån sin kontext. Den Andre är ofta den som inte faller inom den definierade normen, till exempel en icke-europé eller en kvinna. En icke-europeisk kvinna har därmed dubbel annanhet. Spivak menar att västvärlden återupprepar ständigt sin etnocentrism genom kulturella uttryck och tolkningar. Ett definierande av den Andre kan därmed göra att normen bekräftas.

Men är det *att* det finns en skillnad som är det viktiga och att denna skillnad ständigt måste upprätthållas och definieras? Är det *att det är en skillnad* som är den egentliga diskursen vilket Žižek (1989/2011) hävdar? Žižek pekar på *skillnaden som diskurs*, inte

uppdelningen i sig. Läroplanen framhäver tanken om kulturell identitet som grund för förståelse av skillnaden:

Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. (Skolverket, 2011d, s. 7)

Sammankopplingen mellan identitet och kulturarv blir här tydlig genom att det är genom kulturarvet man skapar sin identitet. Denna skrivning visar på att det finns två kulturarv. Dels det kulturarv som man själv skapar sin identitet i, eller med *arvet* som betoning, det man föds in i. Dels att det finns ett gemensamt arv som skolan är med och skapar. Det påvisas även att kulturarvet är immateriellt och inte artefakter. I samma avsnitt påpekas att det är svårt att förstå och leva med den kulturella mångfalden inom landet. Frågan är om detta en etablerad sanning eller om det är ett uttryck för skapandet av en skillnad:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. (Skolverket, 2011d, s. 7)

I detta stycke framhävs kultur som det som skiljer. Det är en skrivning som skall öppna men som kanske stänger för det enskilda barnet. Är det så självklart att det finns *ett* eget kulturarv som går att definiera? Varför är det kulturen, med den underliggande förståelsen av mångkultur, etnicitet, språk, religion, möjligtvis i kombination med kön, som skall framhävas? Kultur kan även förstås genom andra begrepp som till exempel socioekonomisk bakgrund, klass och social position, eller andra typer av definitioner av kulturbegreppet. Lundberg, Malm och Ronström (2000) menar att fokus på olika kulturer, eller mångkultur, kan ses som en process för upprätthållandet av att det finns en skillnad, där andra förklaringsmodeller kunde visa på likheter. De framhåller att expressiva former, till exempel musik, kan vara en del i att upprätthålla skillnader och befästa gränser och de kan ses som bärare av kulturella skillnader. Lundberg, Malm och Ronström menar att i gestaltandet skapas de skillnader som påvisas att de finns i det kulturella uttrycket.

Musiken används som ett medel i ett ideologiskt mönster för att eleven skall utveckla förståelse, främst för andra kulturer. Detta kulturbegrepp har en grund främst i etnicitet. Kulturerna kan ses som del i ett kulturarv, och därmed något statiskt. Barnen ärver sitt kulturarv och sin kultur. Frågan blir hur många generationer man tillhör en kultur och om kultur här kan ses som närmast ett biologiskt arv. Är detta ett fokus där idén om andra och tredje generationens invandrare skapas, att man har ett kulturellt arv som i viss mån kan ses som statiskt och oföränderligt?

LÄROPLANENS IDEOLOGI

En av utgångspunkterna för detta kapitel är idén om att utbildning, och läroplaner, skall forma eleven till samhällsmedborgare. I en demokrati bör man ha utgångspunkten att detta ideologiska mål är både för samhällets och för individens bästa. Dock kan man inte vara säker på att det finns en enhetlig ideologisk ram för den ideologi som kommer till uttryck i en läroplan. En läsning av läroplanen för att synliggöra den kunskapssyn, den människosyn, den historiesyn, och den syn på politiska och ekonomiska strukturer som finns implicit i läroplanen blir därför nödvändig.

Hur kan man betrakta världen idag? Är den som Žižek (1989/2011) menar sönderfallande i små enheter samtidigt som globala enheter bildar nya strukturer? Det tycks som en omöjlighet att betrakta närhet och periferi genom geografiskt avstånd. Den enskilda elevens avstånd till svensk folkmusik kanske är längre än avståndet till salsa, hip-hop eller John Williams filmmusik. Det lokala musikaliska kulturarvet kanske inte är grundat på de värden eller språk som finns ”lokalt”, och det är svårt att hitta en definition av lokalt i en global värld. Vårt musikaliska kulturarv kan inte heller med självklarhet begränsas till Sverige som geografiskt område. Möjligtvis kan ett svenskt musikaliskt kulturarv härledas till en nationalromantisk bild, men det är troligtvis få elever, eller deras föräldrar, som har en stark relation till detta arv. Inom musik visar läroplanen på, tvärt om mot vad som uttrycks som intentionen, att den inte utgår från elevens musikaliska verklighet utan har som mål att skapa elevens verklighet. Eleven skall formas för att förstå världen utifrån en bestämd utgångspunkt. Denna utgångspunkt för att forma eleven visar på ett identitetsskapande där grunden skall läggas på förståelse från lokalt och samtida till att senare förstå ett globalt och historiskt perspektiv. Skolan har en uppgift att forma elevens värderingar och detta innehåll kan även sättas i perspektiv av styrdokumentens egen tradition där endast en gradvis förändring sker. Här läggs en grund för skapandet av en skolkontextuell musik på ideologisk grund.

I kommentarmaterialet framhävs att musiken främst skall ha ett egenvärde och inte vara ett hjälpämne till andra ämnen, men att det även kan ha effekter på elevens utveckling. Det framkommer tydligt att musikens instrumentella värde för förståelse och tolerans framhävs, i synnerhet gällande andra kulturer. Detta kan ses som ett ideologiskt mål där musiken är ett medel. Användningen av begreppet kulturer riskerar att framhäva det som man egentligen vill undvika. Intentionen är att framhäva förståelse och tolerans för andra kulturer men det som framkommer är att det finns en definierbar skillnad och att denna kan bygga på etnicitet, religiös tillhörighet och kön. Musiken blir i denna kontext snarare ett medel, eller en symbol för, att visa en skillnad än att vara ett medel för förståelse. Det är möjligt att det svenska gemensamma kulturarvet måste definieras genom sin skillnad mot vad det inte är. I detta kan skolans gemensamma värld och ideologiska plan för skapandet av gemensam grund ses. Svårdefinierade idéer om kulturarv har ärvts från idén om nationalstaten som etnisk, språklig och kulturell enhet. Det finns en svårighet med att definiera ett kulturarv samtidigt som man

försöker undvika att konkretisera. Men det finns även det lagstadgade kulturarvet i form av språk och symboler, där även musiken kan vara en del.

Eriksen hävdar att "[m]onokulturen som ideologi, alltså tanken om att det goda och riktiga skulle vara att alla invånarna i ett land omfattas av en gemensam kultur, har övergetts i nästan alla existerande stater" (1993/2002, s. 14). Den svenska läroplanen visar tydligt att det idag i Sverige finns ett ideologiskt mål som omfattar en gemensam kultur. Men det visas även att denna gemensamma kultur är problematisk att definiera. Den skall förankras i elevens individuella livsvärld och lokala skolmiljö samtidigt som den skall vara ett gemensamt kulturarv för alla elever. Den skall inte heller vara en fast kanon. Möjligtvis kan den definieras genom vad den inte är, eller genom att definiera vilka som inte tillhör den.

REFERENSER

- Ahrén, P.-O. & Samuelsson, G. (u å). Svenska kyrkan. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-19 från www.ne.se
- Bauman, Z. (1999). Excursus 1: Ideology in the postmodern world. I Z. Bauman, *In search for politics* (s. 109-131). Cambridge: Polity Press.
- Björnberg, A. (u å). Populärmusik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-25 från www.ne.se
- Derrida, J. (2001). Structure, sign, and play in the discourse of the human sciences. I J. Derrida, *Writing and difference* (s. 278-294). London: Routledge.
- Du gamla, du fria (u å). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-17 från www.ne.se
- Dyndahl, P. (2008). Music education in the sign of deconstruction. *Philosophy of music education review*, 16(2), (Fall), 124-144.
- Ek, S. B. (u å). Kultur. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-26 från www.ne.se
- Engström, B.-O. (1979). Stamsånger. I *Sohlmans musiklexikon bd 5*, s. 451. Stockholm: Sohlmans Förlag AB.
- Eriksen, T. H. (1993/2002). *Kulturterroristen. En uppgörelse med tanken om kulturell renhet*. Nora: Nya Doxa.
- Giddens, A. (1997). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Kungl. Skolöverstyrelsen (1962). *Läroplan för grundskolan. Lgr 62*. Stockholm: Kungl. Skolöverstyrelsen.
- Lévi-Strauss, C. (1952/1999). *Ras och historia*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Ling, J. (u å, a). Folkmusik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-25 från www.ne.se
- Ling, J. (u å, b). Konstmusik. I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-25 från www.ne.se
- Lundberg, D., Malm, K. & Ronström, O. (2000). *Musik, medier, mångkultur. Förändringar i svenska musiklandskap*. Hedemora: Gidlunds Förlag.
- Lundgren, U. P. (1981). *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Liber Förlag.
- Motion 2011/12:K324. "Du gamla, du fria" som Sveriges nationalsång. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/_GZ02K324/
- Motion 2011/12:K371. Sveriges nationalsång. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Sveriges-nationalsang_GZ02K371/
- Motion 2012/13:K332. Officiell nationalsång. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Officiell-nationalsang_H002K332/
- Nationalsång (u å). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad 2012-04-17 från www.ne.se
- Regeringens proposition 2004/05:23. *Nationaldagen den 6 juni som allmän helgdag*. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Nationaldagen-den-6-juni-som-a_GS0323/
- SFS 1810:0926. *Successionsordning*. Stockholm: Justitiedepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Successionsordning-18100926_sfs-1810-0926/

- SFS 1989-253. *Lag om allmänna helgdagar*. Stockholm: Justitiedepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1989253-om-allman-na-hel_sfs-1989-253/
- SFS 2009-600. *Språklag*. Stockholm: Kulturdepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/
- SFS 2010-800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/
- SFS 2010-801. *Lag (2010-801) om införande av Skollagen (2010-800)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2010801-om-inforande-av_sfs-2010-801/
- Skolverket (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo 94*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1069>
- Skolverket (2011a). *Kommentarmaterial till kursplanen i matematik*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2608>
- Skolverket (2011b). *Kommentarmaterial till kursplanen i musik*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2561>
- Skolverket (2011c). *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2567>
- Skolverket (2011d). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Lgr 11*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>
- Skolverket (2012a). *Skolan och kyrkan*. <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/juridisk-vagledning/skolan-och-kyrkan-1.162940>
- Skolverket (2012b). *Skolavslutning i kyrkan*. Hämtad från <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/juridisk-vagledning/2.6125/skolavslutning-i-skolan-1.175509>
- Skolöverstyrelsen (1969). *Läroplan för grundskolan. Supplement Musik. Lgr 69*. Stockholm: Skolöverstyrelsen, Svenska Utbildningsförlaget Liber AB.
- Skolöverstyrelsen (1980). *Läroplan för grundskolan. Lgr 80*. Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? I C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (s. 271-313). Urbana: University of Illinois Press.
- Weiner, A. & Norrman, J. (1950). *Weiners sångbok för skolan*. Stockholm: A V Carlsons Bokförlag AB.
- Žižek, S. (1989/2011). The spectre of ideology. I I. Szeman & T. Kaposy (Eds.), *Cultural theory. An anthology* (s. 229-244). Chichester: Wiley & Blackwell.